

Nagy Péter orosz cár diplomatája II. Rákóczi Ferencnél Egerben (1708)

Gebei Sándor

2002 júniusa óta az egri rác (ortodox) templom falán elhelyezett emléktábla arról tájékoztatja a műemléket felkereső érdeklődőket, hogy Jemeljan Ignatjevics Ukrainev, Nagy Péter orosz cár neves diplomatája 1708. szeptember 10-én, 67 éves korában, rövid betegeskedés után — diplomáciai feladatainak teljesítése közben — Eger városában elhunyt.¹ A cári Oroszország és II. Rákóczi Ferenc fejedelem címerével díszített, sötétszürke gránitlapon olvasható kétnyelvű (magyar, orosz) felirat történelmi háttérének megvilágítását — időben visszafelé haladva — kezdjük a gyász körülményeinek a tisztázásával.

Rákóczi fejedelem egyik levelének néhány sora Ukrainev betegségével, illetve a halálhírével foglalkozik. Eszerint, a cári diplomata forró hideglelést kapott, s a hideglelését (lihoradka) „hol pálinkácskával, hol serbettel, s hideg vízöntéssel”² próbálta mindhiába kúrálni. Szeptember 10-én „éjfélkor Mosqua Czár követte” távozott az élők sorából. A fejedelem egyik titkárnak, Beniczky Gáspár naplójából tudjuk, hogy Rákóczi őszintén bánkódott a követ váratlan halálán, Eger város összes templomában 1708. szeptember 11-én Ukrainev lelki üdvéért szóltak a harangok.³ Temetése „nagy Ceremoniával az Oroszok Templomában” szeptember 13-án ment végbe.⁴ (Az „Oroszok Temploma” kifejezés szinonimájaként Rákóczi levelében a „rác templom” = az itt élő szerbek temploma szerepel.⁵) A végtisztességen az „az

---

¹ Oroszország Budapesti Nagykövetsége az oroszországi Külügyminisztérium fennállásának 200. évfordulója alkalmából (1802—2002) helyeztette el a szóban forgó emléktáblát Ukrainev egykori temetkezési helyén.

² Archivum Rákóczianum (AR). II. k. Budapest, (Bp.), 1873., 323.

³ Beniczky Gáspár naplója. 1707—1710. In: Rákóczi Tár. (Szerkeszti: Thaly Kálmán) Első kötet. Pest, 1866. 158. (A továbbiakban: Rákóczi Tár)

⁴ Ua. 159.

⁵ AR II. 323. — Egerben ma is áll a szóban forgó pravoszláv templom, alapvetően múzeumként működik. Sajnos, Ukrainev sírját se a templomban, se a templomkertben fellelni nem sikerült, holott Márki Sándor magyar történész három kötetes monográfiájában (Bp., 1907.) még a sír meglétéről tudósít. Valószínű, hogy Andrej Guszkov moszkvai

egész Fejedelmi Udvar” — Rákóczi Ferencsel az élen és a fejedelem udvaránál éppen ott tartózkodó idegen országok képviselői is, így pl. a „Szinyovszki Belzai Palatinus Curírja”, a „Francia Generális” Des Alleurs, részt vettek.⁶

(Megjegyezzük, hogy az orosz történetírásban Ukrainev elhalálozási dátumaként szeptember 12. rögzült, ami a rendelkezésünkre álló források ismeretében nem tartható. Mindenképpen korrigálásra szorul a szeptember 12! Az egykori Poszolszkij prikáz (Külsügyi Hivatal) vezetője, Ukrainev szeptember 10. éjjel halt meg.⁷)

A tragikus esemény kapcsán a legelső kérdés, ami megfogalmazódik az emberben: milyen feladattal bízta meg Nagy Péter cár az idős diplomatát, amikor Rákóczi fejedelem felkeresésére utasította? Miért őt, a közel 70 éves főhivatalnokot választotta és küldte I. Péter követéül Magyarországra? Miért írta Gavriil Golovkin kancellárhoz intézett levelében: „K Rakociju kovo poszlaty —, a naprimer Ukraincov, jezseli lutcse kovo nyet. . .”⁸ (Kit is küldhetnék Rákóczihoz — például Ukrainevet, akinél jobb, egyáltalán nincs) Kétség kívül, jobb szakembert nemigen találhatott a cár a lengyel—magyar ügyek képviselőjére 1708 nyarán. Igen, nincs tévedés! Ukrainevet a lengyel—magyar ügyek specialistájaként tartották számon a cári apparátusban. Az 1707—1708-ra vonatkozó lengyel — magyar ügy tulajdonképpen a lengyel — orosz relációkból eredt, pontosabban az 1700-ban kezdődött északi háborúból vette a kezdetét. A Svédország balti-tengeri és baltikumi hegemoniájának megtörésére 1699-ben szerveződött északi koalíció (Oroszország, Rzeczpospolita = Lengyelország—Litvánia, Dánia) XII. Károly gyors és határozott katonai akciói által hamar széthullott, de Oroszország katonai vereségei ellenére sem kapitulált. Márpedig a „keleti állam” kiiktatása nélkül a svéd győzelmek nem érték el stratégiai céljukat. XII. Károly svéd király a lengyel fronton érdekelt Oroszországgal szemben „csak” annyit tudott elérni, hogy a Rzeczpospolitát alkotó Lengyelországban is, Litvániában is, svéd és orosz orientációjú politikai pártok, ráadásul egymással is hadakozó, politikai csoportosulások születtek. Az egykori lengyel—litván

---

történész ennek a munkának a hatására, vagy esetleg Belokurov Sz. A.: O Poszolszkom prikaze. Moszkva, 1906. nyomán állította tévesen, hogy a híres orosz diplomata sírja még ma is látható az egri „rác templomnál”. — Guszkov A.: Jemeljan Ukrainev: diplomat i goszudarsztvennij gyejatyel. In: Isztorija (Jezsenyegyelnoje prilozsenyije k gazetye „Pervoje szentjabrja”) Janvar’ 2000. nomer 4. 119. jelzet. (Guszkov: J. Ukrainev)

⁶ Rákóczi Tár I. 158—159.

⁷ Russzkaja genealogija. (Pod redakcijej: Nyikolajeva B. A.) Moszkva, 1999. 181—183., Guszkov: J. Ukrainev. 7.

⁸ Piszma i bumagi imperatora Petra Velikovo. t. VI. (júl’-gyekabr’ 1707). Szpb., 1912. 130.

nagyhatalom két részre szakítása azon alapon ment végbe, hogy a svéd katonai fenyegetés hatására 1704-ben kimondott II. Ágost lengyel király detronizációját a lengyel, litván nemesség jogszerű, törvényes lépésnek ismerte el, vagy sem. Azok az egyházi és világi fő-, köznemesek, királyi városok, akik a detronizációt legitimnek fogadták el, Varsóban arra szövetkeztek — Varsóban konföderációt hívtak életre —, hogy a király nélküli ország számára új királyt válasszanak II. Ágost király helyett. A varsói konföderáltak XII. Károly svéd király kiválasztottját, a nagy-lengyelországi vajdát, Stanisław Leszczyńskit meg is választották uralkodójuknak. I. Stanisław — magyaros formában, I. Szaniszló — svéd bábkirály uralmát természetesen az ország másik fele nem ismerte el és a kis-lengyelországi Sandomierzben alakította meg a II. Ágost védelméért, a törvényes hatalom fenntartásáért, a svédek lengyel területekről történő kiűzéséért küzdő másik konföderációt. Ezt az utóbbit támogatta pénzzel és katonával Oroszország. Lényegét tekintve, itt egy Lengyelországban folyó orosz — svéd háborúról van szó, amelyben mindkét oldalon aktívan bekapcsolódtak a Szaniszló-hívek és az Ágost-hívek.

1706-ban úgy látszott, hogy II. Ágost király sorsa véglegesen megpecsételődött! XII. Károly több mint 10 ezer katonáját II. Ágost „eredeti” országába, Szászországba (Drezda, Lipcse, Wittenberg stb.) parancsolta téli szállásra. Kockázatos vállalkozását ellenállás nélkül végrehajthatta, mert a Szilézián = a Német-római Császárság területén való átvonulást Bécsben, I. József császár nem minősítette *casus belli*-nek. Ugyanakkor II. Ágost lengyel király és szász választófejedelem nemcsak váratlanul érte XII. Károly vakmerő cselekedete, hanem azonnali döntésre is kényszerítette. Vagy kiterjeszti a háborút az eddig megóvott Szászországra is, vagy egy kapitulációval felérő békét köt a svéd királlyal. Az utóbbi megoldást választotta. 1706. szeptember 14./24-én II. Ágost szász meghatalmazottjai és megbízottai — Anton Albrecht von Imhof titkos tanácsos, Georg Ernst Pfingsten titkos referendarius — egy hat hét alatt ratifikálandó békét, valójában egy svéd békediktátumot írtak alá a Lipcse melletti Alt-Ranstädt falucskában.⁹ A megkötött béke III. cikkelyének értelmében II. Ágost a lengyel királyságáról és a litván nagyfejedelemségéről visszavonhatatlanul, örökre lemondott I. Szaniszló javára. Ünnepelesen kinyilvánította, hogy I. Szaniszló a

⁹ OSZK Kézirattára. Föl. Lat. 1174. Friderici Augusti regis Poloniae et ducis Saxoniae instrumentum pacis cum Carolo XII. rege Sveciae et Stanislaio I. rege Poloniae.; L. még: Friedens-Tractat, so zwischen dem König von Schweden und dem König von Pohlen und Churfürsten von Sachsen den 14./24. September 1706 geschlossen worden. — In: Um die polnische Krone. Sachsen und Polen während des Nordischen Krieges 1700—1721. Bearbeitet von J. Kalisch, J. Gierowski. Berlin, 1962. Anhang. 175—183.

Rzeczpospolita jogszerűen megválasztott és megkoronázott királya, nagyfejedelme. Egykori alattvalóit a hűbéri és a szolgálati esküjük alól felmentette, a legitim új uralkodó iránti engedelmességre szólította fel. Egyidejűleg, az általa kötött valamennyi államszerződést érvénytelenítette, sőt, a szejmi és a szenátusi határozatokat is hatályon kívül helyezte.¹⁰

El lehet képzelni, hogy milyen riadalmat keltett Lengyelország szerte az 1706 novemberéig ügyesen titkolt alt-ranstädti béke híre. A II. Ágost és a „Rzeczpospolita megmentéséért” harcoló sandomierzi konföderációban hatalmas zűrzavar támadt. Nem különben a cári udvarban. Oroszországnak elemi érdeke volt a lengyelországi helyzet mielőbbi tisztázása. I. Péter cár — egyszerűen, de nyersen fogalmazva — nem engedhette meg a svéd befolyás lengyelországi expanzióját, hiszen a Balti-tengerparti hódításai (Ingermannland = Izsoria = Néva folyó vidéke Szent-Pétervárral) mind semmivé válhattak volna. A cári diplomácia elodázhatatlan feladata tehát az lett, hogy a I. Szaniszló, XII. Károly által veszélyeztetett sandomierzi konföderációt „életképesé” tegye, vezetőit a svédellenes háború folytatásának meg kellett nyernie. Az új politikai szituációhoz való alkalmazkodás új diplomáciai eszközök bevetését követelte meg orosz részről. Egy olyan ügyes, rafinált, sokat látott és tapasztalt — minden hájjal megkent — diplomatát kellett az orosz érdekek érvényesítésére a helyszínre küldeni, mint amilyen Ukraincev volt.¹¹

1707 májusától nagyon fontos megbízatással tartózkodott Lengyelországban. A cár teljhatalmú „minisztereként” tevékenykedett a Lengyel—Litván Nemesi Köztársaság sandomierzi (= svédellenes) konföderációja mellett. Kinevezési okmányában így szerepel: „büty pri najjasznyejszej Recsi Poszpólitoj minyisztrom na rade Ljubelszkoj” (a fenséges Rzeczpospolita lublini országos gyűlésére miniszternek kinevezve = szó szerint: miniszterként ott lenni).¹²

A lublini szejmnek sorsdöntő kérdésekről kellett határoznia, többek között arról, hogy a lengyel koronát — I. Péter cár kezdeményezésére és teljes támogatását élvezve — felajánlja-e II. Rákóczi Ferencnek? A színpalak mögött, de a nyílt színen is folyó tárgyalásokat a cár megbízásából a havasalföldi vajda szolgálatából az orosz diplomáciai testületbe átlépett „görög pap”, David Corbea kezdte meg.¹³ II. Rákóczi Ferenc kijelölt meghatalma-

¹⁰ Ua. 177—178.

¹¹ Ukraincev J. I. életéről az 5. jelzetben. Guszkov: Jemeljan Ukraincev: diplomat i goszudarsztvennij gyejatyel.

¹² Piszma i bumagi t. VI. 80.

¹³ Corbea David életéről és diplomáciai tevékenységéről: Ráday Pál iratai, 1707—1708. II. k. Bp., 1961. 209., Lásd még: Georgescu-Buzău Gh.: Un diplomat român la Moscova la începutul secolului al XVIII-lea: David Corbea Ceaușul. Bc., 1957. Corbea magyarországi

zottja, Nedeczky Sándor — a konföderáció lublini szejmének képviselőivel párhuzamosan — I. Péterrel és Golovkin kancellárral tárgyalt a kölcsönös előnyökkel kecsegtető ajánlatról. A Lublinban, Ungvárott és az állandó mozgásban lévő „cári udvarban” zajló egyeztetések 1707. szeptember 4/15-én a varsói megállapodás aláírásához vezettek.¹⁴ Az okmányt orosz részről Gavriil Golovkin, Grigorij Dolgorukij, Pjotr Safirov, magyar részről Bercsényi Miklós „namesztnyik v Vengerszkoj zemle, verhovnij Korolesztva” (Felső-Magyar Királyság magyarországi helynöke), Klobusiczky Ferenc „volnij baron de Zetenyi, prezident szovjeta kazjonnovo v Vengerszkoj zemle” (a magyarországi Gazdasági Tanács elnöke), Bertóti Ferenc „vice-general sztoron korolevsztva Vengerszkovo visnyih” (Felső-Magyar Királyság részeinek vicegenerálisa), Nedeczky Sándor „dvorovoj prefekt knjaginji szvetlejsija” (a fejedelemasszony udvari prefektusa), Ráday Pál „szovjetnyik dvorovij, upravitel dvorovoj Szedmigradszkoj kanceljariji” (az erdélyi udvari kancellária igazgatója, udvari tanácsos).

Az aláírt szerződés értelmében a cár által és a lublini szejm által is lengyel királynak felkért Rákóczi már a ratifikációs okmányok kicserélése előtt állandó képviselőt delegált a lengyelországi eseményeket irányító cár mellé. Ez a személy „a tudományokkal és a törvényes, közjogi ügyekkel” foglalkozó és több nyelven beszélő (latin, tót = szláv, német, francia, török) Nedeczky Sándor volt,¹⁵ majd 1708. március 21-én „Lengyel-Országban a Mosqua Czár Udvarához Residensnek eő Felségétől (Rákóczitól — G. S.) expediatott” az erdélyi származású Thalaba Máté.¹⁶ Nedeczky és Ukrainev feltétlenül ismerték egymást, hiszen a hivatalos érintkezéseken túlmutatató információkat közölt az 1707. augusztus 11-én elhalálozott Corbea helyébe lépő cári követről Rákóczi rezidense. Ez az Ukrainev külön ember, mint Corbea — írta jelentésében Nedeczky 1708. június 3-án. „Ez a követ syncerus (becsületos, egyenes) ember”, a diplomáciai ceremóniát, etikettet nem

---

tárgyalásaira vonatkozóan lásd Pjotr Safirov által aláírt követi instrukciót. A dokumentum keltezése: Zsolkva, 1707. április 21/május 2. — Pisma i bumagi, t. V. 591—595. Magyarul közreadta Thomašivskyj István (1875—1930) ukrán történész a Századok 1912. évfolyam 10. füzetében 767—770. oldalakon.

¹⁴ „Dogovor sz Szedmigradszkim knjazem Franciszkom Rakocsi” — Pisma i bumagi, t. VI. 73—80., Az orosz—magyar szövetség oklevele. In: Márki Sándor: Nagy Péter cászár és II. Rákóczi Ferenc szövetsége 1707-ben. Bp., 1913. 473—477., Actenstücke zur Geschichte Franz Rákóczy's und seiner Verbindungen mit dem Auslande. Hrsg. Joseph Fiedler. In: Fontes rerum Austriacarum. Zweite Abtheilung. Diplomataria et acta. IX. Band. Wien, 1855. (Az 1707. december 10/21-i orosz ratifikációs okmány) 308—312.

¹⁵ Nedeczky Gáspár: A Nedeczky család. Bp., 1891. 219., 225.

¹⁶ Rákóczi Tár I. k. 109.

ismeri, „ami a szívéen, az a száján” (quod corde, hoc in ore), „nyílt, őszinte ember” (apertus homo), bizalommal kell lenni iránta. „Született moszkvai” (nativus moscus), csak oroszul és lengyelül beszél.¹⁷

Rákóczinak igen későn, csak 1708. augusztus 18-án jelentették először a „Mosqua követ bėjövetelét”.¹⁸ A Rákóczi-hadsereg felderítése igen gyengén láthatta el a feladatát, hiszen Ukraincev ezen a napon már az Eger melletti „Németi nevű faluban” (= Nyemeckoje) szállásolta el magát. A magas rangú vendéghez sietett haladéktalanul Rákóczi kancellárja, Ráday Pál megtudakolni azt, hogy „a Mosqua Czár Fő-Minisztere” privatim vagy publice (magán emberként vagy hivatalos személyként) kíván Egerbe, a fejedelem ideiglenes udvarába (aula) jönni? Másnap, augusztus 19-én reggel kilenc órakor Egerből fényes menet indult az alig egy-két óra járásnyira fekvő faluba. Rákóczi két hintót és főbb embereit küldte a a nagyon fontos vendégért. Ráday Pál kancellár és Sibrik Miklós „Vice-Hopmester” (Hofmeister) tekintélyes kísérettel, három karabélyos századdal, kétszáz lovas-gránátossal, a fejedelmi „Nemes Compánia felével” (nemesi ifjak gárdájával) jelent meg Németiben, a cári meghatalmazott előtt. Egerbe ünnepélyesen (sollemniter) történt a bevonulás: a menet élén a karabélyosok és a „Nemes-Compánaibéliek” haladtak, az első hintóban Sibrik Miklós „a Mosqua Czár Secretáriussával”, a másodikban „Ráday Pál Aemilianus Ignatovics Ukrainczi nevű követtel és Mosqua Czár Fő-Ministerivel ült”.¹⁹ Miután szállásukat elfoglalták a vendégek és poggyászaikat elhelyezték a különböző házaknál („Bagáziáját házankint elosztogatván”) egészen estéig szállásukon töltötték az időt. „hanem estve magános Audentiája vala eő Felségénél” (= Rákóczinál)²⁰, vagyis Rákóczi és Ukraincev négy szem közti megbeszélést tartott már a megérkezés napján.

A „rend és pompa szerinti”, tehát a protokoll szabályai szerinti hivatalos fogadásra augusztus 20-án délelőtt került sor. Rákóczi udvari marsallja, Ottlyk György „sok Fő-rendekkel” (szenátorokkal) együtt Ukraincev „Mosqua követet” és két kísérőjét a „Nemes Compánia” és az udvari katonák sorfala között kísérte „az Audentiás-házban eő Felségéhez”. Rákóczi Ferenc, „Erdély fejedelme és vozsgy szojuznovo Vengerszkovo korolevsztva” (a Magyar Királyság konföderációjának dux-a = vezére) — oldalán Ráday Pállal, az 1707-es varsói egyezmény egyik aláírójával, Vay Ádámmal, az „Udvari Kapitány Urral” és Telekessy Istvánnal, a „Méltóságos Egri Püspökkel” — fényes külsőségek közepette fogadta I. Péter cár főkövetét. „Sok

¹⁷ Idézve Ráday Pál iratai. II. k. 454. alapján.

¹⁸ Rákóczi Tár. I. k. 152.

¹⁹ Ua. 153.

²⁰ Uo.

Ceremónia után” Jemeljan Ignatyevics Ukrainev átnyújtotta a tárgyalásokra feljogosító meghatalmazását, majd „per longum et latum” (hosszasan és bőbeszédűen, részletesen) terjesztette elő „a dolgokat”, azaz beszélt jövedele céljáról.²¹ 21-én, 22-én és 24-én is járt Ukrainev Rákóczinál,²² aki a részletek tisztázásával és az írásos válasz elkészítésével Rádayt bízta meg. Ráday és Ukrainev napi érintkezése ellenére a fejedelem nem mulasztotta el valamennyi szenátorát Egerbe rendelni. Augusztus 22-i levelében ekképpen indokolta a „Senator Urak Conferentiájának” összehívását: „mostanában Solennis Legátióval érkezvén Hozzánk az Fölsége Muszkva Czár Követje, olly dolgokat kíván velünk és az Nemes Haza Statussival communicálni, az mellyek boldogullássunknak közzellétését nagy mértékben illetik.” (fontos megbízatással érkezett a követ hozzánk, amely a haza sorsát nagymértékben befolyásolhatja) A „szükséges Consultatio . . . napját ez Levelünk Dátumától kezdvén számlálni, tizen ötödik napra ide Eger Várossában rendelvén”,²³ vagyis szeptember 5-ére lett kitézve a szenátorok tanácskozása. Nézzük, hogy milyen javaslatokkal érkezett Egerbe I. Péter cár megbízottja, illetve, hogy milyen kérdésekről óhajtott konzultálni a fejedelem a szenátorokkal?

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az 1708. június 1/12-én dátumozott, Pjotr Safirov által aláírt, Ukrainevnek szóló részletes követi utasítás is²⁴, valamint a tárgyalásokat érdemben folytató Ráday Pál feljegyzései is rendelkezésünkre állnak.²⁵ (Sőt, az előbbi egy magyar származású, az ungvári egyetem néhai tanára, Váradi-Sternberg János (János Sternberg) orosz és magyar nyelven is közzétette, mi most az 1959-ben publikált magyar változatot hasznosítottuk.²⁶)

Ukrainev azt a megbízatást kapta uralkodójától, I. Péter cártól, hogy Rákóczi fejedelem előtt vázolja fel az európai helyzet gyökeres megváltozását 1707-hez képest. Ezek a változások a magyarországi ügyet kedvezőtlen-

²¹ Uo.

²² Ua. 154.

²³ AR XII. k. Bp., 1935. 416.

²⁴ Piszma i bumagi. t. VII/2. Petrograd, 1918. 790—793.

²⁵ Ráday Pál iratai. II. k. 454—456.

²⁶ Váradi Sternberg János: Ukrainev, Péter cár követe Magyarországon 1708-ban. In: Századok 1959/2—4. 233—251. (Ukrainev Magyarországon) Megjegyezzük érdekességként, hogy a szerző Ukrainevet Jemeljan Ivanovicsnak emlegeti. — 240. Sternberg J. nyomán Magyarországon ez a névalak még a legújabb történeti is bekerült. — Köpeczi Béla: II. Rákóczi Ferenc külpolitikája. Bp., 2002. 101. Az orosz szakirodalmat forgatva pedig az tűnt fel, hogy Pavlenko Ny. I.: Ptyenci gnyezda Petrova (Moszkva, 1994.) című munkájában hol Jemeljan Ivanovicsnak (333—334. oldal), hol Jemeljan Ignatyevicsnek (396. oldal) nevezte Ukrainevet!

nebb szituációba juttatták. I. József császár és XIV. Lajos francia király már belefáradtak a háborúskodásba, a békekötésen fáradoznak. A spanyol és itáliai frontokon felszabadult katonai erő átáramoltatása Magyarország felé már megkezdődött, sőt, több ezer dán zsoldos már a magyarországi császári haderőt erősíti. A protestánsok vallásszabadsága miatt kiobbant konfliktus XII. Károly svéd király és I. József császár között immár megoldást nyert, következésképpen, II. Ágost szász választófejedelem, az egykori lengyel király — minden kockázat nélkül — ugyancsak segélycsapatokat adhat a császárnak. Ebben a veszélyeket érlelő nemzetközi helyzetben a legcélravezetőbb megoldás az lenne, ha Rákóczi fejedelem kibékülne I. József császárral, s a kibékítéshez ajánlja fel szolgálatait az orosz cár (mediatiót offerál).²⁷

Hogy a cári közvetítő szerep minél hamarabb érvényesülhessen, Ukrajnecsev — a cár mellé akkreditált magyar diplomatától, Nedeczky Sándortól kapott információkkal összhangban — a békekötés lehetséges feltételeit is előterjesztette Rákóczinak. Cár öfelsege kivitelezhetőnek látja a császár és a magyarok békéjét, akkor

1. ha a császár általános amnesztiát hirdet (generalis amnystia),
2. ha Rákóczit a császár erdélyi fejedelemnek és Erdélyt, Rákóczi országának ismeri el olyan jussal (örökséggel), amelyeket a korábbi erdélyi fejedelmek a különböző békékben a császár elődöktől már elnyertek, nem tagadva a császár „superioritássát” (verhovnoszty?) Erdély felett,
3. ha a „magyar nemzet” szabadságát, régi jogait és kiváltságait — a magyar királyi esküben foglaltak szerint — visszakapja,
4. ha a jezsuiták „úgy maradgyanak”, mint „Leopoldus coronatiojának idejekor”,
5. ha a hadiadót, porciót (élelemadót), a vámokat úgy követelik meg „Magyarországban”, mint az „austriaiaktul”,
6. ha az idegeneknek adományozott tisztségek, rangok csak azok élethosszáig érvényesek, utána a magyar országgyűlést illesse az adományozás joga,
7. ha a fentiek elfogadhatóak a béke megkötéséhez, úgy Oroszország nemcsak közvetítője, hanem garantálója is lesz a békének.²⁸ Ukrajnecsev a fenti javaslatok ismertetésén kívül azt is a feladatul kapta, hogy Oroszország bécsi rezidensét, Urbich Johann Christophot a magyarországi tárgyalásokról

²⁷ Piszma i bumagi. VII/2. 791—792. — idézi és közli Sternberg: Ukrajnecsev Magyarországon. 241., Ráday Pál iratai. II. k. 455.

²⁸ Piszma i bumagi. VII/2. 793., Ráday Pál iratai. II. k. 455—456., Rákóczi 1708. augusztus 28-i levele Nedeczkyhez Egerből — Ráday Pál iratai. II. k. 459.

naprakészen tájékoztassa, hogy Urbich megtehesse a szükséges lépéseket a császári udvarban.²⁹

Urbich szerepének kapcsán súlyos ellentétek kerültek a felszínre, hiszen Rákócziéknak nemcsak hogy írásba kellett volna foglalniuk a saját békefeltételeiket, kezdeményezniük, illetve kérelmezniük kellett volna a császárnál a békeközvetítést, hanem még a békeközvetítő személy elfogadásának engedélyeztetéséért is I. Józsefhez kellett volna fordulniuk. Ukrainev Golovkin kancellárhoz írt leveléből (1708. szeptember 6/augusztus 26.) arra is választ kapunk, hogy Rákóczi miért zárkózott el kategorikusan a feltételek írásba foglalásától. Azért „nem adhatja át a pontokat a maga részéről. . . , mert a császárnak már két ízben ajánlott békepontokat. . . és utoljára a nagyszombati (trnavai) tárgyalások alkalmával, amikor az angolok és a hollandok közvetíttek. . . , de a császári udvar büszkesége megghiúsította a kiegyezést.” A Nagyszombatban tractára bocsátott javaslatokon kívül újabbakat Rákóczi és „a magyar királyság népe . . . nem tehet, akkor sem, ha a császár egész erejével ellenük forduland.”³⁰ — jelentette ki határozottan a fejedelem a cári követnek.

A háború folytatására készülődő fejedelem viszont I. Péter cár közbenjárását (mediatióját) elfogadta, nem utasította vissza a béketárgyalások megindítását, sőt, kíváncsian várta a császári udvar reagálását Oroszország kezdeményezésére. Egyidejűleg megparancsolta a cár mellett tartózkodó Nedeczkynek, hogy mondjon köszönetet cár öfelségének „az magyar nemzethez bizonyított szíve indulattyaért” és „kérje nevünkkel”, hogy Ukrainevnek és Urbichnak olyan utasításokat adjon, amelyek „az jó és állandó békesség megh szerzésével” kecsegtetnek.³¹ Bécsben komolyan gondolkodtak a magyarországi háború gyors és előnyös lezárásán, de az Erdélyi Fejedelemség Rákóczi kezébe való átengedéséről hallani sem akartak. Felmerült ellenben az a terv, hogy Erdélyt valamilyen birodalmi hercegséggel — lévén Rákóczi a Német-római Császárság birodalmi hercege — kompenzálni.³² Ezzel az ötlettel maga Urbich is egyetértett. Amikor „a magyar konföderáltak duxának” a fülébe jutott ez a bécsi ötlet, haragosan kifakadt a bécsi orosz követre: „az bécsi udvarnak inkább kívánja intencióit secundálni (szándékát támogatni), hogysen mint az urának” (I. Péter cárnak — G. S.)³³ Rákóczi 1708.

²⁹ Uo.

³⁰ Roszsijszkij Goszudarsztvennij Archiv Drevnyih Aktov (RGADA = 1992-ig CGADA), Magyar ügyek (Vengerszkije gyela), 1708. fasc. 5. 33—34. — idézi Sternberg: Ukrainev Magyarországon. 244—245.

³¹ Ráday Pál iratai. II. k. 459.

³² Ua. 2. jelzet

³³ AR II. k. 361.

december 5-i Oroszországba küldött levelében újra arra utasította rezidensét, hogy cár őfelsége „méltóztassék az bécsi udvarnál levő maga követének serio parancsolni, hogy minden uton s' módon admoveallya (mozdítsa elő) azon dolognak tellyes effectuatioját” (sikerét, beteljesülését),³⁴ tudniillik az Erdélyi Fejedelemségben erdélyi fejedelemként való elismerését.

Ebből a pár levélrészletből is kiviláglik, hogy I. József császár és a magyarországi konföderáció megegyezésének legnagyobb akadálya az Erdélyi Fejedelemség jogi helyzetének rendezése volt. Önálló államiságának a visszaállítását követelte Rákóczi minden körülmények között, még akkor is, ha az „Ausztriai Ház igája alól” nem sikerülne felszabadítania „a magyar nemzetet”. 1707 szeptemberében még azzal a céllal szövetkezett I. Péter cár és II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem, hogy lengyel királlyá választása esetén egy orosz—lengyel—erdélyi összefogás kikényszerítheti Magyarországon a szabad királyválasztást, amelynek eredményeképpen nem a Habsburg-dinasztiából kerülhet ki a majdani magyar király. 1708 tavaszára gyökeresen megváltozott a politikai helyzet Lengyelországban. Rákóczi március 20-án kelt követi instrukciója félreérthetetlenül fogalmaz: cár „ő felsége szándéka” (= Rákóczi lengyel trónra emelése) megghiúsult, és elsősorban azért, mert a lengyel főurak, „akik annak előtte választásunkat sürgették, azon szándékok mellől el álván, magokat Augustus királyhoz csattolták”. A lengyel királyválasztás elmaradásának igazi felelősei — Rákóczi szerint — a lengyel „vice cancellarius, az ki bátyával együtt lévén, és az koronát magokkal hordozván” a császár országában, Sziléziában, ahonnan csak akkor térhetnek vissza hazájukba, ha „minket (Rákóczit — G. S.) választatni nem fognak”.³⁵

I. Péter cár szempontjából is kedvezőtlenül alakultak a dolgok 1707 szeptemberétől 1708 szeptemberéig. XII. Károly svéd király támadása elől mindig csak visszavonult, kezdetben a Visztulához, majd a Nyemanhoz, végül a Dnyeper mögé, tehát Lengyelországot és Litvániát teljes egészében átengedte az ellenségnek. Igaz, hogy tervszerűen, előre megtervezetten folyt a megszállt lengyel és litván területek kiürítése, de a hadiszerecse átfordulá-

³⁴ Ráday Pál iratai. II. k. 496.

³⁵ Ua. 400., Az idézett lengyel államférfiak a vice cancellarius = Jan Szembek és a bátyja, a gnieznoi primás-érek, Stanislaw Szembek, aki 1707. július 11-én kihirdette az interregnumot Lengyelországban. — Feldman J.: Polska w dobie Wielkiej wojny północnej., 1704—1709. Kraków, 1925. 202—204. Az idézett dokumentum tükrében merésznek tűnik Perényi József magyar történész megállapítása, aki azt állítja, hogy „Rákóczi azonban egészen 1709 októberéig abban reménykedett, hogy nem Ágost, hanem ő lesz a lengyel király. . .” — Perényi J.: II. Rákóczi Ferenc és I. Péter cár diplomáciai kapcsolatai a poltavai csata előtt. In: Rákóczi — tanulmányok. Szerkesztők: Sinkovics I., Gyenis V. Bp., 1978. 59.

sához XII. Károly végzetes döntése kellett. Ahelyett, hogy az élelmiszerekkel és hadiszerekkel Rigából hozzája igyekvő tábornoka, Löwenhaupt elé sietett volna és seregeit egyesítette volna, éhező hadával Ukrajnába vonult.³⁶

I. Péter cár Ukrainev halála után sem szakította meg a diplomáciai kapcsolatokat Rákóczi Ferencsel. Az orosz fegyverek győzelmeiről — Lesznaja, Poltava — részletesen beszámolt Rákóczinak, de a cár szerepvállalása a magyar ügyekben egyszer s mindenkorra lekerült az orosz külpolitika napirendjéről. I. Péter cár inkább szemet hunyt II. Ágost detronizált lengyel király ármánykodásai felett és a lengyel főurak, államtisztségeket viselő főuraknak engedve, 1709-ben újra kegyeibe fogadta az 1706-ban cárnak hátat fordító egykori barátot, Erős Ágostot. I. Péter cár és XII. Károly svéd király Lengyelország—Litvánia feletti befolyás megszerzéséért vívott küzdelem orosz győzelemmel zárult, a hadi események északra, a Balti-tengerre és Skandináviába helyeződtek át. Ez pedig Rákóczi számára a teljes elszigeteltséget, illetve a császári erőknél való teljes kiszolgáltatottságot hozta magával. Katonai veresége 1711-ben fegyverletétellel, nemzetközi diplomáciai veresége az Erdélyi Fejedelemség önálló államiságát tagadó, a spanyol örökösödési háborút lezáró, általános békével 1713—1714-ben következett be.

---

³⁶ *Theatrum Europaeum*. Theil XVIII. Francfurt am Mayn, 1720. 263—294., *Zsurnal ili Pogyennaja zapiszka, . . . Goszudarja Imperatora Petra Velikovo sz 1698 goda, dazse do zakljucsenyija Nejszatszkovo mira*. Szpb., 1770. 185—187., *Szolovjov Sz. M.: Isztorija Rossziji sz drevnyejsih vremjon*. Knyiga VIII. Tom 15. Moszkva, 2001. 258—271., *Piszma i bumagi*. VIII/2. Moszkva, 1951. 671., Pavlenko Ny. I.: *Pjotr Velikij*. Moszkva, 1994. 255.